

JEAN GUITTON: FILOZOF INTIMITY A TICHÁ

JÁN LETZ, Katedra filozofie FH TU, Tmava

LETZ, J.: Jean Guittton: A Philosopher of Intimty and Silence
FILOZOFIA 57, 2002, No 2, p. 73

The paper deals with the life and work of an outstanding Christian French philosopher of the XXth century Jean Guittton (1901-1999). First, the author examines Guittton's relationships with the important Christian thinkers of the XXth century, in particular with M. Blondel and Pierre Teilhard de Chardin. He focuses on three of Guittton's works, namely *Temporal existence* (1948), *Purgatory: A Deep Mystery* (1957) and *Silence about the Essential* (1948). In the first of these three books he points out to the originality of Guittton's understanding of time, which enabled him, drawing from Blondel, to develop further the ontology of activity in the evolutionary dynamics of being. Next, he sheds light on Guittton's new understanding of purgatory in his second of the above mentioned works, inspired mainly by the visions of St. Catharine of Genoa. In his third work he focuses on a topical problem of tolerance and truth in the context of the internal Christian dialogue.

Jean Guittton je jeden z najvýznamnejších kresťanských filozofov a teológov 20. storočia, u ktorého sa zjednocuje kresťanská filozofická tradícia s myslením novoaugustinizmu a kresťanský orientovanej filozofie ducha.

Osobnosť. Narodil sa 18. augusta 1901 v Saint-Étienne, v najväčšom robotníckom centre stredného Francúzska, ako syn agilného priemyselníka a pozoruhodnej matky, oddanej modlitbe a meditácii. Guitttonova matka sa roku 1917 dobrovoľne prihlásila vypoľahať na fronte. Vychovala ho v hlbkej viere a zároveň ho viedla ku kritickosti myslenia. Základnú školu vychodil v rodisku a strednú školu absolvoval v Paríži. Najmä vďaka svojej matke sa už v školských laviciach rozhodol pre filozofiu. Guittton o nej napísal roku 1929 strhujúci portrét pod názvom *Matka vo svojom údolí* (*Une Mère en sa Vallée*). Po rodičoch spájal v sebe dve protichodné kultúrne tendencie, živo pôsobiace vo Francúzsku v 19. i 20. storočí: tradicionalizmus po otcovi a progresivizmus po matke. V knižnici starých rodičov z otcovej strany našiel diela de Maistra a Veuillota, v knižnici starých rodičov z matkinej strany diela Voltaira a Renana...

Guittton si už od mladosti vášnivo kládol také zásadné otázky ako "Existuje Boh?", "Kto je Boh?", "Kto je Ježiš Kristus?", "Aký je vzťah medzi Cirkvou a evanjeliom?" a pod. Z toho by sa mohlo zdať, že Guittton väčšmi inklinoval k náboženskému mysleniu ako k filozofii. Chcel však zostať aj napriek svojmu úzkemu vzťahu ku kresťanskému náboženstvu a k Mauriceovi Blondelovi "čistým filozofom", a to bez ohľadu na to, či sa zaoberal náboženskými témami alebo nie. Tento jeho postoj a orientácia boli jedným z dôvodov, prečo bol aj vo Francúzsku dlhší čas málo známy. Pre filozofov-neveriacich bol priveľmi náboženský a pre filozofov-veriacich bol zas priveľmi filozofom a navyše vzbudzoval v nich podozrenie tým, že nepatrí k prívržencom novotomizmu. Okrem

toho neohromoval meštiacky založených intelektuálov a neprispôsoval sa intelektuálnym módam doby. Jeho viaceré zdanlivo divergentné záujmy (filozofia, literatúra, maliarstvo) nevedela verejnosť akosi dať dohromady. Nevedela preňho nájsť nálepku a niekam ho zaradiť.

Na Guittona v jeho študentských rokoch vplývali väčšinou filozofi, ktorí sa dištancovali od náboženskej viery. Študoval na lýceu Ľudovíta Veľkého v Paríži, kde sa špecializoval na literatúru. No čoskoro zbadal, že ho literatúra udržiavala skôr len na povrchu vecí, a na radu profesora filozofie Jacqua Chevaliera začal sa venovať filozofii. Nezameral sa však na filozofiu ako na špeciálny odbor, ale podobne ako Heidegger pristupoval k nej z istého nadhľadu. Nad vlastnú filozofiu kládol základnú intuíciu idey, myšlienky. Prostredníctvom Heideggera stretol sa už ako šestnásťročný s Bergsonovým myslením. Ostal mu v ďalších rokoch natoľko verný, že Bergson ho vo svojom teste označil za jedného zo svojich duchovných dedičov. Pokračoval v štúdiu filozofie na École Normale Supérieure (ústav pre výchovu profesorov), kde naňho vplývali najmä Léon Brunschvicg a Henri Bergson. Doktorát na Sorbonne získal roku 1933 na základe dvoch dizertačných prác: *Čas a večnosť u Plotina a sv. Augustína* a *Pojem rozvoja u H. Newmana*. Potom vyučoval filozofiu na viacerých lýceách: v Troyes, Moulins a v Lyone a intenzívne sa venoval štúdiu vzťahov medzi kresťanstvom a modernými filozofickými prúdmi. Z tohto úsilia vzišlo jeho 8-zväzkové dielo *Moderné myslenie a katolicizmus* (1930-1955). Roku 1938 ho vymenovali za univerzitného profesora v Montpellieri. V tomto období sa osobne zoznámil s Bergsonom a s ďalšími filozofickými osobnosťami. Pracoval na celej sérii diel, v ktorých postupne dotváral svoje myslenie: *Kritika kritiky* (1937), *Renan a Newman* (1938), *Problém Ježiša* (1950) a *Cirkev a Evanjelium* (1959).

Roku 1940 narukoval ako dôstojník, no už v tom istom roku padol do nemeckého zajatia. V zajateckom tábore počas dlhých päť rokov intenzívne rozvíjal duchovný život. Zo zdravotných dôvodov sa nepridal k skupine, ktorá sa podujala oslobodiť útekem zo zajatia. Po návrate z tábora bol obžalovaný ako prívrženec maršala Petaina. Túto postupnú obžalobu však roku 1947 Rada štátu stiahla. Potom už mohol pôsobiť ďalej ako profesor filozofie v Montpellieri a v rokoch 1948-1954 v Dijone.

Roky 1946-1955 sú azda najplodnejším Guittonovým obdobím. Napísal rad významných diel, z ktorých niektoré načrtnol už v zajatí: *Eseje o ľudskej láske* (1946), *Pascal a Leibniz* (1951), *Dialógy s M. Pougetom* (1954) a najmä jeho kľúčové filozofické dielo *Temporálna existencia* (1948), o ktorom budeme ešte hovoriť. Tieto jeho mysliteľsky priekopnícke diela však z uvedených dôvodov a uprostred nanovo rozduchaných politických vášní nenašli ohlas u čitateľov.

Roku 1955 Guittona pozvali prednášať na Sorbonnu - na Katedru dejín filozofie a filozofie. Tu začala jeho popularita postupne narastať. Už roku 1954 mu Francúzska akadémia udelila Veľkú cenu literatúry a 8. 6. 1961 bol vymenovaný za člena Francúzskej akadémie za zomrelého Léona Bérarda. Konečne roku 1986 sa stal členom Akadémie morálnych a politických vied (Académie des Sciences Morales et Politiques) - jej filozofického oddelenia. Pápež Ján XXIII. ho vymenoval ako jediného laika za pozorovateľa na II. vatikánskom koncile. Po ukončení koncilu prijal z rúk Pavla VI. významné *Posolstvo pre intelektuálov*. Toto jeho výnimočné postavenie pri Svätej

Stolici, ako aj jeho tridsaťročné priateľstvo s Giovannim-Baptistom Montinim, neskorším pápežom Pavlom VI. iniciovali v ňom hlboký ekumenický záujem. Po koncile vydal knihu *Cirkev a laici*, v ktorej položil základy teológie laikátu. Roku 1977 sa usiloval o sprostredkovanie medzi tradicionalistami a katolíkmi, najmä keď tradicionalisti obsadili jeden katolícky kostol. Vyslúžil si vyznamenania zo strany štátu a Cirkvi. Stal sa veliteľom čestnej légie a udelili mu Veľký kríž Rádu sv. Gregora.

V Guittonových portrétoch, v autobiografii a v denníkoch spoznáваме celý pan-teón jeho veľkých priateľov. Z filozofov je to okrem spomínaného H. Bergsona Jacques Chevalier, z teológov Guillaume Pouget, Marie-Joseph Lagrange a Francois Portal. Priateľil sa aj s ďalšími mysliteľmi a básnikmi: Emmanuelom Mounierom, Paulom Claudelom, Pierrrom Teilhardom de Chardin a inými. Nemožno obísť jeho priateľstvo s francúzskym prezidentom Françoisom Mitterandom najmä v posledných rokoch jeho života. Prezident, ťažko chorý na rakovinu, viedol s ním roku 1994 rozhovory najmä o otázkach umierania a smrti. Neskôr využil svoje rozhovory vo svojej poslednej knihe *Mój filozofický závet*. Keď ho Mitterand požiadal, aby vtesnal svoju filozofiu do "desiatich riadkov", Guitton ju zhrnul do jednej vety: "*Človek sa musí rozhodnúť medzi absurditou a tajomstvom ... Jean Paul Sartre sa rozhodol pre to prvé, ja pre to druhé.*" ([1], 271) Guitton viedol so svojimi priateľmi bohatú korešpondenciu. Kardinál Poupard prezradil, že sa zachovalo okolo 300 jeho listov.

Guitton vysoko hodnotil osobnosť Teilharda de Chardin a jeho myslenie. Považoval ho za priekopníka novej spirituality, za skutočne charizmatickú osobnosť. Ako kresťanský spiritualista starostlivo porovnával Teilharda s Bergsonom. Podľa neho túto konfrontáciu treba chápať ako diagonálnu konfrontáciu: Bergsonova cesta bola cestou pozitivistu vystupujúceho k mystike, Teilhardova cesta bola cestou mystika, uberajúceho sa k čoraz väčšej viere vo svet. Obaja podľa neho vychádzali z príbuzných skúseností, ale z rozdielnych svetov. Bergsonova základná intuícia by sa dala charakterizovať slovami "Zatvor oči a uvidíš", Teilhardov život skôr slovami "Otvor oči a uvidíš". Bergson bol obrátený do vnútra človeka, Teilhard - napriek tomu, že bol mužom mystiky - bol obrátený navonok, k svetlu. Vplyv týchto dvoch mysliteľov Guitton charakterizoval takto: "*Teilhard ma učí pozeráť na Zem a kozmos, učí ma žiť v modernom svete spolu s ostatnými, kolektívne pracovať na budúcnosti ľudstva. Bergson ma učí, že hmota zosťupuje, že som obkľúčený prostredím, ktoré je vzpurné, že je ťažké milovať Boha a že treba smerovať k väčšej láske a čistote, riskujúc pritom, že sa od všetkých oddelím. Inými slovami, Bergson ma učí držať odstup, Teilhard zjednocovať, Bergson ma učí spojiť sa s Bohom v odstupe, v zrieknutí sa všetkého ako vo východnej mystike, kým Teilhard ma učí spojiť sa s Bohom spoluprácou v diele ľudí ako v západnej mystike. Teilhard je skôr pavlovský, Bergson skôr jánovský, pretože povolanie sv. Pavla bolo volaním k činnosti uprostred sveta, no povolanie sv. Jána skôr výzvou na obetovanie sa, na kontempláciu.*" ([2], 206) Neskôr sa Guitton kriticky postavil k týmto dvom mysliteľom, predovšetkým k ich optimizmu vedy a pokroku. Ani jeden z nich nepredvídal nástup nukleárnej éry, ktorá spochybnila samotnú ľudskú existenciu i bytie a odhalila možnosť totálnej smrti ľudstva.

Po roku 1970 sa Guitton utiahol do letohrádku v Creuse, kde sa naďalej venoval nielen filozofickej tvorbe, ale aj kontemplácii a maľbe. Ako maliar vymaľoval na podnet

Jean Cocteau kaplnku premonštrátov a mal viacero vernisáží. Najväčšiu popularitu si nezískal čisto filozofickými dielami, ale dielom *Dialógy s Pavlom VI.* (1966) a rozhovormi s kvantovými mechanikmi I. Bogdanovom a G. Bogdanovom, uverejnenými v knihe *Boh a veda* (1991). Obidve diela vyšli vo veľkom náklade (500 000 exemplárov) a vo viacerých vydaniach. Boli preložené aj do slovenčiny. Knihu *Dialógy* napísal preto, aby oboznámil ľudí s vnútorným životom Pavla VI. v jeho súkromnom a familiárnom styku. Guitton bol celé desaťročia filozofickým sprostredkovateľom medzi náboženstvom a vedou, katolíckou cirkvou a intelektuálmi. Zastával presvedčenie, že "... veda a viera budú v 21. storočí sláviť zmierenie. Rozum sa stane veriacim a viera rozumnejšou." Veril v renesanciu filozofie v 21. storočí - tej filozofie, ktorá bola vedou, náboženstvom a teológiou zatlačená do úzadia. Toto presvedčenie koncíznu formou vyjadril v svojej poslednej knihe *Môj filozofický testament* (1997). Je to kniha pamäti a spomienok, napísaná vo forme imaginárneho dialógu so sebou samým v agónii, s významnými osobnosťami kultúrneho a duchovného života, na vlastnom pohrebe a pri príchode na Boží súd.

Kniha *Dialógy s Pavlom VI.* vyšla v slovenskom preklade roku 1969, práve v čase, keď Guitton bol na návšteve v Ríme. To bola preňho vhodná príležitosť navštíviť Slovenský ústav sv. Cyrila a Metoda v Ríme. Prekladateľ jeho diela do slovenčiny J. Vavrovie viedol vtedy s ním rozhovor pre slovenské vysielanie Vatikánskeho rozhlasu, v ktorom zasvätené prezentoval osobnosť Pavla VI.

Guitton vo svojich knihách cieľavedome spája myslenie s osobnými skúsenosťami. V každom jeho diele, aj v tom najfilozofickejšom, nájdeme aspoň skrytý autobiografický význam. Tak napríklad jeho kniha o mariánskej úcte *Panna Mária* (1958) je zároveň svedectvom o jeho hľadaní úcty k Ježišovej matke, ktorá je podľa neho neodmysliteľným koreňom katolíckosti. Neobyčajne zaujímavé sú najmä tie pasáže knihy, v ktorých Guitton ukazuje, ako sa v Márii v najväčšej možnej ľudskej intenzite spája radosť s bolesťou a plnosť života so smrťou. Svoj duchovný život otvorene opísal v knihe *Kristus v mojom živote* (1987), ktorá vznikla na základe rozhovorov s Josephom Dorém, kňazom a pedagógom na Katolíckom inštitúte v Paríži. Guittonov duchovný život a myslenie sa tu autenticky prejavuje ako vzácny most medzi modernou kňazskou a laickou kultúrnosťou. Týmto dielom tiež významne prispel k napĺňaniu výzvy koncilových otcov a k teológii laikátu. Kristológia tu nie je podľa Guittona len teologickou disciplínou, ale osobnou skúsenosťou Krista. Nájdeme tu azda najhlbší pohľad do vnútra jeho filozofie: "*V mojom živote pojmy intimity, interiority a tajomstva vždy mali veľkú úlohu. Celá moja filozofia je podstatne filozofiou intimity a ticha.*" ([2], 271)

Jean Guitton zomrel v nedeľu 21. marca 1999 v parížskej nemocnici v úctyhodnom veku 98 rokov.

Myslenie. Guittona možno súhrnne charakterizovať ako oživovateľa idealisticko-spiritualistickej tradície v línii Platón - Plotinos - Augustinus - Pascal - Descartes - Leibnitz - novoaugustinisti a predstavitelia "filozofie ducha". Oproti novotomistom v intenciách Biranovej tradície venoval väčšiu pozornosť analýze skúseností vedomia. Ľudský duch sa uňho ustavične konštituuje stretávaním sa s tajomstvom. Z tohto hľadiska môžeme Guittona zaradiť na koniec radu biranovských a novobiranovských

frankofónnych mysliteľov: De Lignac, F. P. G. Maine de Biran, Félix Ravaisson-Mollien, Jules Lachelier, Antoine-Augustin Cournot, Émile Boutroux a Henri Bergson.

Guitton vo svojom myslení zjednocuje bergsonizmus s kresťanským novoaugustinizmom. Prezentoval to najmä v dielach *Čas a večnosť u Plotína a sv. Augustína* (1933), *Ospravedlnenie času* (1930) a predovšetkým *Temporálna existencia* (1948). Vychádza zo skúsenosti vedomia a odhaľuje jeho dynamicko-temporálnu bytostnú určenosť, vďaka ktorej sa vedomie za určitých podmienok môže otvoriť večnosti, ktorá je transcendentálnou podmienkou možnosti tohto dynamicko-personálneho vedomia. Kriticky prekonáva antickú predstavu času, v ktorej sa sprítomňuje večnosť v časovom trvaní, a to v poňatí o cyklickom "večnom návrate" udalostí a svetov, a rozpracúva kresťanské chápanie, podľa ktorého je to Božia večnosť, ktorá iniciuje udalosti v čase v ich jedinečnosti, neopakovateľnosti a v evolučnom vzostupe. Čas a dejiny sú teda podľa neho "živené" Božou večnosťou a spätne sa jej otvárajú. Človek v trvaní svojho vedomia postihuje trojjedinnosť minulého, prítomného a budúceho a zjednocuje ju svojím slobodným aktom. Táto jednota trvania sa však musí v duchu stále obnovovať. Človek musí vynaložiť značné úsilie, aby sa vyhol simplifikáciám temporalizmu (mylný názor "večného trvania") a eternalizmu (mylný názor "večnosti nemenného bytia"). V takejto duchovnej a myšlienkovej syntéze sa Guitton usiloval o proporcionálny rozvoj večného plánu, aký má s človekom a so svetom v dejinnom trvaní Boh.

Guitton je tvorcom osobitej ontológie aktivity, ktorou nadviazal na Blondelovu filozofiu konania. Ľudskú aktivitu možno podľa neho charakterizovať ako zretáženie aktov odpútania a pripútania. V ontogenéze človeka sa vyprofiluje osobitá línia týchto aktov - vzostupná alebo zostupná -, určuje hodnotu človeka, vedie jeho osud, otvára alebo uzatvára jeho vedomie večnosti. Čas preberá podľa neho úlohu existenciálneho prostredia duše, v ktorom sa vždy nanovo vydobýja alebo stráca jej hodnota. Inými slovami, čas je dynamickým živým prostredím spontánneho rozvoja a aktualizácie duše, v ktorom sa duša otvára Bohu. V tejto súvislosti Léon Bloy Guittona poučil, "*... že Boh vidí všetko naraz, v jednom žiarivom blesku. Bergson mu povedal: - Náš život je len jeden nedeliteľný bod - a len Bloy mu pomohol pochopiť tento nedeliteľný bod vo Večne.*" ([3], 33)

Ontologická zmena v pozitívnom zmysle je cestou vedúcou k vyššej participácii vedomia človeka na božskom Akte. Táto nová participácia je však vždy spojená s prerušením pôvodného trvania, preto vždy vyžaduje integráciu na vyššej bytostnej úrovni trvania. Guitton zavádza dvojicu ontologických foriem - kozmogéniu a noogéniu -, pomocou ktorých sa najlepšie vystihujú podmienky existencie v čase. V noogénii (t.j. v pozitívne sa uskutočňujúcom duchovno-evolučnom ontogenetickom raste človeka) sa vedomie dostáva na čoraz vyššiu ontologickú úroveň a participáciou na božskom Duchu sa čoraz väčšmi otvára večnosti. Guitton zavádza aj pojem dejinnej bytnosti, ktorá je inkamáciou abstraktnej bytnosti do časového toku bytia a preberá na seba celú komplexitu, ktorá je charakteristická pre temporálnu existenciu.

Guitton sa v celom svojom mysliteľskom diele usiloval o zmierenie katolicizmu s moderným myslením (historicko-kritickým, vedeckým, filozofickým), a to na základe ním koncipovanej idey jednoty. Základ tejto jednoty nachádza v Kristovi vyjadrujúcom sa v dejinách. Je tvorcom modernej dialogickej apologetiky.

Pozoruhodné sú Guittonove náhľady na očistec, ktoré prezentoval najmä v diele *Očistec, hlboké mystérium* (1957). Vychádza nielen z Pisma, ale aj z bohatej mystickej tradície a zo svojej filozofickej reflexie. Pozastavuje sa nad tým, že otázka očistca alebo tzv. medzistavu sa v tradícii nachádzala i nachádza na okraji filozofického a teologického bádania a aj veriacich väčšinou necháva ľahostajnými. Guitton vyjadruje presvedčenie, že po tomto živote, ktorý v dôsledku protikladného uplatňovania sa slobodnej vôle predstavoval riskantný a nebezpečný vývoj, začína po smrti bezpečný vývoj v inej forme bytia, v ktorom napokon človek dospeje k tomu, po čom v hĺbke svojej bytosti vždy túžil - k večnej blaženosti. Je to osobitý dynamický stav ľudskej existencie, v ktorom sa človek stáva tým, kým nakoniec bude. Medzistav teda je i bude pre mnohých ľudí štádiom ontologickej premeny a dovŕšenia zásadného významu. Renesančná mystička sv. Katarína Janovská charakterizuje túto bytostnú premenu ako spaľovanie duší v mystickom ohni, ktoré im prináša veľkú bolesť, ale aj radosť z neodvratne sa blížiacej blaženosti. Tajuplné spojenie bolesti a radosť zakúšajú omilostení ľudia už na tomto svete. Tajomný oheň, to je sám Boh, ktorého prítomnosť sa intenzívne pociťuje, ale spojenie s Ním je zatiaľ nemožné. Očistec je teda novou formou ontogenézy človeka, v ktorej sa ľudská osoba očisťuje a dozrieva, aby sa napokon mohla zjednotiť s Bohom. Tak pokračuje premena na dobré, ktorú človek mohol uskutočniť už v pozemskom živote. Na rozdiel od tohto života už nehrozí nebezpečenstvo, že túto možnosť nevyužije. V očistci podľa Guittona existuje iný čas ako na tomto svete, zvlášť usposobený na neobmedzený pokrok, teda čas duchovný, čas vzostupu na vyššie bytostné úrovne. Musí to byť taký čas, aký prežíva ľudská duša v osudových skúškach, ktoré dobrovoľne prijíma, čas, ktorý nič nepokazí, ale všetko robí lepším, čas, ktorý nezaťažuje myšlienky strašnou minulosťou ani úzkosťou z budúcnosti, keď každá nová chvíľa v tomto čase prináša väčšiu istotu spásy. Očistcový oheň je teda ohňom nádejnej premeny a záleží len na príslušnom človeku, či tento oheň nakoniec prestane páliť a premení sa na svetlo blaženosti. Pozoruhodná je základná očistcová skúsenosť: duše v očistci sú už oslobodené od nepokoja zmaru a zadržania, sú už zachránené. Aj keď očakávanie ich oslobodenia spôsobuje bolesť, možno tým väčšiu, čím väčšími sa k tomuto oslobodeniu približujú, predsa majú jednu absolútnu istotu: sú už vybrané a nachádzajú sa na správnej strane určenej na večný život. Guitton tieto skúsenosti v očistci prirovnáva k svojim zážitkom niekdajšieho vojnového zajatca. Zajatie ho radikálne obmedzovalo v jeho slobode, a tým veľmi vnútorne zraňovalo. No čím väčšími pociťoval túto bolesť ako neúnosnú, tým väčšími narastala nádej, že sa zachráni, že vyjde na svetlo slobody. Je preto pochopiteľné, že hľbaví ľudia na tomto svete sa s dušami v očistci dostávajú do úzkeho spojenia. Podporujú ich a sú od nich podporované. Je medzi nimi jedinečná výmena radosť, bolesti a lásky, takže tvoria jedno spoločenstvo s pozemskými a nebeskými zásluhami. Guitton sa domnieva, že na tomto mieste očisťovania možno tiež nájsť všetky tie nežné putá, ktoré spájali tohto človeka s priateľmi a príbuznými na zemi. Hlbokým prežívaním tohto tajomstva možno dospieť do stavu, že rodina nie je rozdelená a vo večných príbytkoch znovu povstane. Rozdelenie smrťou na jednej strane a rozdelenie medzi očistcom a nebom na druhej strane je rozdelením medzi tými, ktorí sa majú radi: pôsobia rozmnoženie vzťahov a rast lásky.

Vo svojom duchovnom zázvete, ktorý v skratke vyjadril najmä v dielach *Mlčanie o podstatnom* (1984) a *Môj filozofický testament* (1997), Guitton ukázal smer, ako prekonávať rôznosti a prekážky stojace na ceste k dosiahnutiu katolíckej plnosti. Prenikavo diagnostikoval duchovnú situáciu našich čias, pre ktorú je charakteristické mlčanie o podstatnom, t.j. vedomé a ešte väčšmi podvedomé obchádzanie tých otázok, ktoré sú pre človeka i pre celé ľudstvo z hľadiska jeho dejinnej i eschatologickej budúcnosti fundamentálne a rozhodujúce. Je to mlčanie o smrti a o večnom živote, mlčanie o Bohu, ale aj mlčanie o mlčiacej Cirkvi, ale hlavne mlčanie o tom, čo je pravda. Sám Guitton doznáva, že aj on sa v tomto zásadnom postoji neraz prevínil a mlčal aj vtedy, keď mal hovoriť, zaujal rezervovaný postoj alebo vyslovil názor aj vtedy, keď mal svedčiť. Je preto výzvou pre dnešného človeka byť v stálej ontologickej ostrážitosti a prenikať za clonu rozbujneného vedenia k bytostnému, k tomu, čo je naozaj podstatné, za rozličné bytnostné štruktúry k bytiu. Dospel k záveru, že koreň všetkých súčasných ťažkostí tohto mlčania spočíva v zásadných nezhodách o tom, čo je pravda. Dosiahnutiu zásadného konsenzu v otázke chápania pravdy, ako aj toho, čo je vlastne pravda, stojí podľa Guittona v ceste konflikt medzi ideálom pravdy a ideálom lásky k blížnemu. Moderná mentalita odvádza od skúmania zhody medzi subjektom a objektom a uspokojuje sa sa zhodou subjektu s ním samým, čo Guitton nazýva úprimnosťou. Moderný človek už nehľadá kritériá pravdy, ale kritériá tejto úprimnosti. Pravdu konštituovanú vzťahom prichádzajúcim väčšmi zvonku nahrádza vnútornou pravdou, ktorá môže byť iná u každej osoby. Zdôrazňuje úctu k vnútorným pravdám týchto osôb bez ohľadu na rôznorodosť, až protikladnosť týchto pravd a tento navonok uspokojujúci, no pohodlný postoj nazýva toleranciou. Pokiaľ však jediným meradlom v spoločnosti je úprimnosť, skutoční svedkovia pravdy sa javia ako akísi vznešení tvrdohlavci (Marcus Aurelius). Skeptici nazývajú zástancov a svedkov pravdy osebe fanaticmi, no nie sú práve skeptici fanaticmi svojho skepticizmu? Putom, ktoré spája ľudí, nech sa líšia sebaľúbivými, je podľa Guittona práve idea pravdy. Konanie vyplývajúce z opravdivej viery, obrátenia na iné presvedčenia, obety za pravdu a pod. by nemali zmysel bez zastávania tejto idey. Ved' prečo by sme sa mali presúvať z jedného brehu na druhý, keď všetky brehy sú neisté?

Guitton aktualizoval toto zásadné gnozeologické stanovisko aj na situáciu pokoncilovej doby. Koncil i pokoncilová doba ukázali, aké dôležité je rozlišovať medzi "pravdou pre mňa" a "pravdou osebe" i v oblasti kresťanstva. Ak sa v rámci ekumenizmu pripustí, že všetky kresťanské vyznania sú rovnocenné, tak katolicizmus nemá právo o sebe tvrdiť, že predstavuje plnosť jednoty v pravde, teda prestáva byť katolicizmom. Guitton zdôrazňuje, že kríza našich čias je skôr filozofická ako teologická, Protagoras a Sokrates podnes stoja oproti sebe a vedú dialóg.

Otázka pravdy je úzko spätá s otázkou hľadania pravdy. Guitton rozlišuje dve úrovne hľadania. Je to jednak hľadanie v najvlastnejšom zmysle, prebiehajúce v tme, analogické bádaniu vedca, ktorý doposiaľ neodhalil hľadajú skutočnosť a nezaobíde sa bez hypotéz, a jednak hľadanie toho, kto už pravdu našiel a v istote svojej lásky k pravde postupuje vo vnútri tejto lásky ďalej, aby ju ešte viacej miloval, a tak ešte hlbšie prenikol do jej tajomstva. Guitton z toho uzatvára, že katolicizmus nemožno obviňovať z neodôvodneného vlastníctva pravdy. Potom aj Cirkev je jednak legitímnou

vlastníčkou pravdy a jednak je otvorená pravde v jej ďalšom hľadaní. Táto podvojnásť postoj k pravde je podľa Guittona jediným čestným postojom. Krajné pozície (iba vlastníctvo pravdy alebo iba hľadanie pravdy) sú zásadne chybné. Vlastníctvo pravdy v otvorenosti hľadania pravdy je opravdivé a prístupné všetkým, čo túžia po pravde, aby mohli mať na pravde účasť. Guitton odhaľuje falošnosť takej tolerance, ktorá sa dovoľáva zhovievavosti a lásky voči druhým a kladie ju nad pravdu. Uzatvára, že pokiaľ ide o pravdu, nie je prípustný nijaký kompromis ani zhovievavosť. Treba byť nekompromisný a neústupčivý, keď ide o to, čo je podstatné. Treba byť netolerantný, keď ide o toleranciu voči podstatnému. *"Ale túto netolerantnosť, ktorú priznávam ako svoju povahovú vlastnosť, cítim aj u svojich protivníkov. A to ma zblízuje s tými, ktorí sú mi najviac vzdialení, no pod podmienkou, že cítim opravdivosť ich presvedčení. Cítim sa napríklad bližšie k mystickému komunistovi ako k oportunistickému socialistovi, bližšie k svojmu katovi ako k svojmu falošnému bratovi."* ([4], 44)

Guitton sa po celý svoj tvorivý život zaoberal problémom ekumenizmu. Do ekumenickej práce bol doslova strhnutý pokoncilovým optimizmom. Zakrátko však zistil, že až keď sa dialogizujúce konfesiónálne bloky k sebe priblížili na dosah, dala sa zmerať ich rozdielnosť. Dlhotrvajúce rozdelenie kresťanov, ktoré je určite pohoršením, podľa Guittona ukázalo aj to, že si môže zachovať aj svoju česť, ak je na oboch stranách prvou povinnosťou hľadať pravdu, nie pravdu jednotlivých konfesií, ale pravdu osebe. Týmto postojom obidve strany dávajú prednosť neraz aj krutej pravde pred falošnou láskou. Nové zjednotenie kresťanov sa nemá teda dosiahnuť za každú cenu a rozhodne nie za cenu upustenia od absolútnej priority pravdy. Keby sa aj v budúcnosti dosiahlo akékoľvek lacné zjednotenie kresťanov, viedlo by to k veľkému rozčarovaniu a malo by to za následok ešte väčšie protesty a nepokoje, aké boli za čias reformácie. Guitton ukázal, že medzi myslením katolicizmu a protestantizmu sú fundamentálne rozdiely, ktoré majú dokonca charakter rozdielných paradigiem, a ktoré nemožno zakrývať. *"Máme tu do činenia skutočne s dvojakým, ťažko zmieriteľným myslením. To je rozhodujúci a dramatický moment, ktorý stavia do protikladu najhlbšieho z reformačných mysliteľov Karla Bartha voči tomu alebo onomu katolíckemu mysliteľovi, či je to H. de Lubac, H. Urs vo Balthasar alebo Y. Congar."* ([4], 44) Existujú tu veľké diferencie v takých otázkach, ako je vzťah medzi časom a večnosťou, povaha historickej doby po Kristovi, pojem "postupnosti", vzťah medzi prirodzenosťou a milosťou, definícia aktu viery a hriechu, kňazstvo, učiteľský úrad, chápanie bytia vo vzťahu k poznaniu a i. Guitton dospieva k záveru, *"... že vrcholnú syntézu bude predstavovať katolicizmus, pravda, správne vyložený a očistený. K tejto syntéze sa nedospeje zmiešaním, tým, že sa bude mlčať o podstatnom, o téze a antitéze, ale naopak tým, že sa vyložia protiklady v celej ich sile."* ([4], 41)

Guitton za svojho dlhého života zistil jeden rozhodujúci predel, ktorý znamenal obrat aj v jeho myslení i senzibilite. Tento predel je zakotvený v dvoch časovo blízkych udalostiach: prvý výbuch atómovej bomby a II. vatikánsky koncil. Guitton z newmanovského hľadiska koncipuje svoju myšlienkovú syntézu na báze syntézy pravdy a života, toho, čo vyžaduje nemennosť, s tým, čo požaduje premenlivosť a rozmanitosť. Aj Cirkev sa menila, aby zostala totožná, takže dôkazom pravdivosti náboženstva je to, že táto pravda sa môže meniť, a pritom zostávať totožnou, aby sa

mohla ponúknuť všetkým dobám. Aj filozofia môže byť pravá len vtedy, keď spája rozmanitosť, rast, ktoré sú známkami živej existencie, so stálosťou a identitou, ktoré sú znakmi bytia. Po spomenutom dejinnom, no aj existenciálnom predele si človek s osobitou nástojčivosťou uvedomuje, že je smrteľný, a to absolútne, ako druh i s celou jeho civilizáciou. Toto viac-menej ešte stále podvedomé a takmer nepostihnuteľné odhalenie je podľa Guittona najvýznamnejšou udalosťou tohto storočia. Znamená definitívny koniec modernistického optimizmu s jeho vierou v pokrok. "*A všetko prebieha tak, akoby sme sa približovali k akémusi prahu, ... akoby sme speli k nepredvídateľným časom s exponenciálne rastúcou rýchlosťou. Už sme sa dostali na hranicu prevždy dovšejšej minulosti a bezprikladnej budúcnosti. Už sme sa ocitli vo chvíli prekročenia hrebeňa a mutácie.*" ([4], 53)

A na základe tejto radikálnej premeny sa Guitton pokúsil načrtnúť budúcnosť kresťanstva vo svete zajtrajška. Podľa neho dôjde k radikálnemu obratu vo viere. Už nebude možno veriť zo zvyku, kolektívne, v určitej societe a cez ňu, ale na základe osobnostného prístupu a presvedčenia. Bude treba prikročiť k novému zvestovaniu evanjelia, najmä tým, ktorý ho poznali a potom opustili, pretože usúdili o ňom, že je pre nich už bezpredmetné. To vyžaduje nové kerygmatické hlásanie viery uskutočňované od človeka k človeku. Každý brat musí zdôvodniť svojmu bratovi v práci a v živote tú kresťanskú nádej, ktorá v ňom žije. Osobitnú úlohu v tom zohrá laický živel, ktorý bude kompenzovať nedostatky kňazov pri katechéze a bude ich vyzývať na opravdivosť vykonávania ich úradu. Bude to koniec *homo sapiens*. Vynorí sa nový "homo", azda *homo religiosus*. Guitton sa domnieva, že vlastne zanikne doba historická a nastane doba posthistorická, v ktorej už nebude dochádzať k žiadnym udalostiam, lebo všetko sa bude opakovať. Aká je budúcnosť katolicizmu v 21. storočí? Guitton sa nazdáva, že jeho budúcnosť je priaznivá. Niet lepšieho náboženstva, ktoré by sa mohlo rovnako dobre ponúkať elitám i masám. Jeho úlohou bude naďalej rekapitulovať minulosť, pripravovať budúcnosť a viesť slobodné bytosti z časnosti do večnosti. Nie je však vylúčené, že tento katolicizmus vzíde po ťažkej transformácii len na základe nového rozmachu nejakého jeho životaschopného zostatku...

Dielo (výber z 55 knižných prác): *Le Temps et l'Éternité chez Plotin et saint Augustin (Čas a večnosť u Plotína a sv. Augustína)*, 1933; *Devenir et Développement. La philosophie de Newman (Stávanie a rozvoj. Newmanova filozofia)*, 1933; *Justification du temps (Ospravedlnenie času)*, 1940 (existuje aj poľský preklad); *Portrait de M. Pouget (Portrét M. Pougeta)*, 1941; *Essai sur l'Amour humain (Esej o ľudskej láske)*, 1946; *L'Existence temporelle (Temporálna existencia)*, 1948; *Pascal et Leibniz*, 1951; *Dialogues avec M. Pouget (Dialóg s M. Pougetom)*, 1954; *Actualité de saint Augustin (Aktuálnosť sv. Augustína)*; *La Pensée moderne et la Catholicisme*, 8 volumes. (*Moderné myslenie a katolicizmus*), 1930-1955; *Jésus (Ježiš)*, 1956; *Apprendre vivre et penser (Učiť sa žiť a myslieť)*, 1957; *Le Purgatoire, profond mystère (Očistec, hlboké mystérium)*, 1957; *Profils parallèles (Pascal, Newman, Teilhard de Chardin, Bergson, Claudel, Heidegger) (Súbežné profily)*, 1962; *Le Christ écartelé (Rozdelený Kristus)*, 1963 (nemecky 1965); *Dialogue avec les précurseurs (Dialóg s predchodcami)*, 1962; *Dialogues avec Paul VI. (Dialóg s Pavlom VI.)*, 1966 (slovensky 1969); *Vers l'Unité*

dans l'amour (*K jednote v láske*), 1971; *Crises en l'Eglise (Krízy v Cirkvi)*, 1980; *Un siècle, une vie (Jedno storočie, jeden život - memoáre)*, 1988; *Mon testament philosophique (Môj filozofický závet)*, 1997.

Zobrané spisy: Paris 1966-1986: I. *Portraits*, 1966 (*Portréty*); II. *Critique religieuse*, 1968 (*Náboženská kritika*); III. *Sagesse*, 1972 (*Múdrosť*); IV. *Journal de ma vie (1912-1971) (Denník môjho života)*; V. *Philosophie*, 1978; VI. *Oecumenisme (Ekumenizmus)*.

Preklady do češtiny a slovenčiny: "Výzva k jednote". Prejav na koncile. In: *Duchovný pastier*, 1968, č. 8; *Dialógy s Pavlom VI.*, Rim, SÚSCM 1969 (originál 1966); Interview s J. G.: "Nikdy nekončíme hľadať pravdu" (zhováral sa Claude Gourre). In: *Hlasy z Ríma*, okt. 1977, č. 10, s. 11-14; "Ježíš Kristus v etapách lidského života". In: *Souvislosti*, roč. 1, 1990, č. 4, s. 50-53; *Mlčení o podstatném*. Brno, Petrov 1992; *Portrét Marty Robinovej*. Vimperk, Signum unitatis 1992; *Boh a veda*. Rozhovor s G. Bogdanovom a s I. Bogdanovom. Bratislava, Lúč 1992 (originál 1991); "Dopis J. G. a L. Bloy". Paříž, 19. března 1987. In: *Dialóg Evropa 1994*, č. 2, s. 33; "Rozhovor s J. G." In: *Getsemany*, 1995, č. 5, s. 5; "Myšlenky o očistci". In: Simmaová, M.: *Duše v očistci*. Olomouc, MCM 1997, s. 66-70; *Môj filozofický testament* (prel. D. Kotmanová). Trnava, Dobrá kniha 1999.

Niektoré práce o J. Guiltonovi: Comblin, J.: "J. G." In: *Dictionnaire des idées contemporaines*. Paris, Éd. universitaires 1964, s. 339-340; Fontan, P.: "La pensée philosophique de J. G.". In: *Rev. Thom*, 81, 1981, s. 235-268; Calmels, N.: *Recontres avec J. G.*, 1976; Reboul, M. et Feller, J.: *Le temps d'une vie*, 1980; Reboul, M.: "G. J." In: *Dictionnaire des philosophes* (éd. par D. Huisman), Paris, Presses Universitaires de France 1984, vol. I., s. 1112; Hude, H.: *La philosophie de J. G. Un présentation d'ensemble*, 1991; Milet, J.: "Les euvres complètes de J. G. Une Somme pour un humanisme chrétienne". In: *Nouvelles de l'Institute Catholique de Paris*, 2, 1980/1, s. 75-87; Vialette, G.: *L'être et temps dans la philosophie de J. G.*, 1993; Hude, H.: "J. G." In: *Christliche philosophie im katholischen Denken des 19. und 20. Jahrhunderts - Band 3*, 1990, s. 500-506; "Umrel J. G." In: *Kultúra*, 1999, č. 15, s. 5. - Senčík, Š.: "J. G., katolícky filozof". In: *Duchovný pastier*, roč. 70, 1999, č. 6, s. 269-272; Antier, J. - J.: *La vie de Jean Guilton*. Perrin 1999.

LITERATÚRA

- [1] SENČÍK, Š.: "Jean Guitton, katolícky filozof". In: *Duchovný pastier*, roč. 70, 1999, č. 6.
- [2] LETZ, J.: *Teilhardizmus*. Samizdat 1984.
- [3] "Dopis Jeana Guittona o Léonu Bloy (Paríž, 19. 3. 1987)". In: *Dialóg Evropa*, 1994, č. 2.
- [4] GUITTON, J.: *Mlčení o podstatném*. Brno, Petrov 1992.
- [5] "Nikdy neskončíme hľadať pravdu (Interview s Jeanom Guttonom)". In: *Hlasy z Ríma*, 1997, č. 10.
- [6] "Rozhovor s J. Guittonom". In: *Getsemany*, roč. 6, 1995, č. 5.

Prof. Ing. Ján Letz, PhD.

Katedra filozofie

Fakulta humanistiky Trnavskej univerzity

Hornopotočná 23

918 43 Trnava

SR